

001
091

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Terminológia

98/001

STOLAROV, U.N.: Kritika termina virtual'naâ biblioteka = Nauçn.Teh. Bibl. 1997. 8.no. 17-21.p. Bibliogr. 7 tétel.

A „virtuális könyvtár” kifejezés kritikája

Jövô könyvtára; Számítógép-hálózat; Terminológia

Oroszországban 1996-ban kezdett terjedni a szaksajtó útján, akkor is egy mexikói szerzôtôl származó cikk révén a „virtuális könyvtár” fogalma. Hamarosan divatos lett, bár senki nem tudta, valójában mit is értsenek alatta. Amikor a szerzôtôl megkérdezték, mit szól hozzá, tiszteesség ne essék szólván azt felelte: számárság.

Hogy miért, azt ebben a cikkében fejti ki, mindenekelôtt a „virtuális” értelmezésébôl kiindulva. Ez a szó látszólagosat, elképzeltet, lehetőséget, feltételezettet, nemlétezôt, illuzorikusot jelent, s míg helyénvaló a használata a virtuális memória és a virtuális valóság esetén, teljesen téves a virtuális könyvtár összetételben.

Miért volna ui. virtuális az, ha valahol a számítógépesítésnek és a hírközlés forradalmi fejlődésének köszönhetően képesek az olvasó rendelkezésére bocsátani – távhozzáférés révén – más könyvtárak tájékoztató apparátusát és állományát? Mindez, igenis, nagyon valóságos. Ha már divatos kifejezés kell, akkor beszéljünk a falak nélküli könyvtárról, amely – meglehet – még az újságíróknak is megtetszik.

Ennek ellenére azt javasolja a szerző, hogy az előkézületben lévő könyvtári enciklopédiában szerepeljen a virtuális könyvtár mint szócikk, de minősítések metaforikusnak, pontatlannak, viszonylagosnak, olyanoknak, amelynek bőven van szinonímája, úm. az automatizált, az elektronikus, a számítógépesített és az online könyvtár.

Mindenekelőtt a könyvtárosoknak és a könyvtártudósoknak kell küzdelmet folytatniuk e megalapozatlan és indoktalan divatszóval, amelyről a szerzőnek az a véleménye, előbb-utóbb amúgy is kiveszik, mint olyannyi ragályszerűen elterjedt divatszó.

(Futala Tibor)

Történet

98/002

FERRET, Christine: Die Zensur in der Bibliotheken der DDR = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 44.Jg. 1997. 4.no. 387-417.p.

Cenzúra az NDK könyvtáraiban

Cenzúra története; Könyvtárpolitika; Könyvtárügy története; Olvasáskorlátozás

A megszállt Németországban található könyvállományok megtisztítására az első parancsot Zsukov marsall adta ki 1945 szept. 15-én, melynek lényeges pontjait a Szövetségesek Ellenőrző Tanácsának 4.

sz. parancsa is megismételte. Ezek az utasítások a militarista, fasiszta és rasszista íráskivonásokról írták elő. A könyvtárak feladata lett a kivonandó könyvek jegyzékének összeállítása és a kivonás menetének ellenőrzése. Berlinben, Lipszében és Thüringiában 1945 ősze és 1946 tavasza között több jegyzék is készült. Az érintett könyvmennyiség 2 millió kötetre rúgott, a közkönyvtárak már 1946-ban 1 millió könyvet semmisítettek meg, állományuknak kb. 30%-át.

Az első „ideiglenes” országos listát a Deutsche Bücherei állította össze és 1946-ban a Népművelési Központ adta ki. Ezt a jegyzéket 47-ben, 48-ban és 52-ben kiegészítések követték. A listák fogadtatása 1947-ig kétirányú volt: egyesek enyhének, mások túlzónak tartották, (például azok az egykori ellenállók, akiknek művei 1933-1945 között indexen voltak, és most ismét tiltó jegyzékre kerültek.)

1948 után, a hidegháborús légkör erősödésével a jegyzékek összeállításánál a művek militarista tartalma másodlagos szemponttá vált a szovjetellenességgel szemben. Az 1950-es „Törvény a béke védelméről” szervezeti és jogi alapot adott a cenzúrának, amennyiben börtönnel büntethető bűncselekménynek minősítette „az angol-amerikai imperialisták” támogatását. Ugyanebben az évben létrehozták az Irodalmi és Könyvkiadásügyi hivatal keretében működő Tudományos Irodalmi Központot, s ennek a feladata lett az NDK-n kívüli folyóiratok és könyvek beszerzésének ellenőrzése. A könyvtárak nem nagy lelkesedéssel fogadták az autonómiájukat sértő intézményt, mely 1957-ig működött, ekkor hatásköre átkerült a Tudományos Akadémia dokumentációs intézetéhez, melynek tevékenysége azonban főként a műszaki irodalomra terjedt ki.

A cenzúra működtetésére irányuló politikai szándék csak közepes eredményt ért el. A tudományos könyvtárakban a „politikailag kétes” művek jelentős része jelöletlen maradt a katalóguscédulákon, illetve a mű nem került át a zárt anyagba. A közművelődési könyvtárakból az 1952-es irányelvek szerint

el kellett távolítani minden művet, mely „tudománytalan, pacifista, militarista, kozmopolita, objektivista vagy oportunista tartalmú”. Bár a Sztálin halálát követő rövid enyhülési hullámban Günter de Bruyn 1953-ban megjelent cikkében azt írta, hogy „...súlyos hibákat követtünk el. A haladás hamis értelmezése nyomán értékes polgári műveket küldtünk zúzdába”, a listák továbbra is érvényben maradtak, sőt a lipcsei könyvtárosok által szerkesztett „Jegyzék a népművelői tevékenységgel ellentétes könyvekről” 1957-ben kifejezetten a közművelődési könyvtárosoknak adott irányelveket.

Az ötvenes évek végétől a kivonási kampányok megszűntek, a cenzúra az új beszerzések ellenőrzésének formájában élt tovább, változatos módszerekkel és tartalommal.

Ami a cenzúra módszereit illeti, az egyik elterjedt módszer a tiltás fokozatának a katalóguscédulákon különféle rövidítésekkel történő jelölése volt, pl. „csak tudományos használatra”, „polgári tudományos irodalom” vagy „ellenséges irodalom”. A jelölés rendszere sohasem volt egységes. A másik megoldás a katalógus szétválasztása volt: készült egy „ajánló katalógus” az olvasók számára és mellette tovább építették a teljes katalógust is (pl. a Deutsche Staatsbibliothek-ban). Végül pedig raktárilag is elkülönítették a tiltott anyagot, és azt is meghatározták (pl. a Deutsche Bücherei-ben), hogy a könyvtárosok közül kinek szabad a zárt raktárba tartósan lépni, tehát nemcsak a könyveket és az olvasókat, hanem a könyvtárosokat is kategorizálták a cenzúra szempontjából.

A tiltásra kiválasztott könyvek aránya az évek során fokozatosan csökkent. (Pl. a Deutsche Staatsbibliothek-ban 1957-ben a gyarapodás 7%-a, 1960-ban 3%-a, 1962-ben 2%-a.) A kiválasztásnak sohasem alakultak ki egységes és objektív szempontjai. 1986-ig (amikor az NDK és az NSZK kulturális egyezményt kötött) tiltották a nyugatnémet politikai vezetőik írásait és a róluk szóló nyugati irodalmat, az NDK-beli szerzőknek az NSZK-ban megjelent műveit stb.

A tiltást a mindenkori aktuális helyzet erősen befolyásolta, alapjául gyakran a címben vagy a tartalomjegyzékben szereplő szó (pl. glaznoszt, peresztrojka, RAF) és az előszó szolgált, és nem a mű tényleges tartalma. A katalógusok utólagos összehasonlítása a cenzúra szubjektivitását mutatja. (Pl. a Deutsche Bücherei-ben és a Deutsche Staatsbibliothek-ban egyaránt meglevő filozófiai művek közül 56 volt tiltott valamelyik helyen, de a tiltás csak két esetben volt egységesen közös).

A könyvtárak működési szabályzatai rögzítették, hogy az olvasók mely rétegének van joga a tiltott anyag olvasására, azonban a könyvek kiválasztásához hasonlóan itt is számtalan szubjektív szempont érvényesült. Általában erősen tiltották a fiatalokat és a papokat. A tiltott művek engedélyezett használatának száma a Deutsche Bücherei-ben 1980-ban 3 ezer, 1985-ben 4 ezer, 1988-ban 5 ezer alkalom körül mozgott; a kiváltságos használók között nagy számmal szerepelt a rendőrség, a párt, a belügyminisztérium és az állambiztonság.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 19

Kutatás és fejlesztés

Lásd 31

Tudománymetria, bibliometria

98/003

ALMIND, Thomas C. – INGWERSEN, Peter: Informetric analyses on the World Wide Web: methodo-

logical approaches to „webometrics” = J.Doc. 53.vol. 1997. 4.no. 404-426.p. Bibliogr. 24 tétel.

Informetriai elemzések a World Wide Weben: a „webometria” módszerei

Bibliometria; Számítógép-hálózat

A cikk bemutatja a World Wide Weben alkalmazott információmérési módszereket – ezt az új területet webometriának nevezzük. Egy esettanulmány keretében ismerteti, hogyan lehet a webet általános informetriai mérésekre alkalmazni, s néhány speciális mérési paramétert részletesen is közread. Dánia www-részvételi arányát összehasonlítja a többi skandináv országgal. A webometria módszere hasonló az ISI hivatkozási adatbázisai segítségével történő általános bibliometriai elemzéshez. Az esettanulmányok többek között azt is kimutatták, hogy a hálózaton való jelenlét és a tudományos adatbázisok tekintetében Dánia erősen elmarad a többi skandináv országtól.

(Autoref. alapján)

98/004

RODRIGUEZ I GAIRIN, Josep Manuel: Valoración del impacto de la información en Internet: Altavista, el „citation Index” de la red = Rev.Esp.Doc. Cient. 20.vol. 1997. 2.no. 175-181.p.

Res. angol nyelven

Az Internet-információk hatásának értékelése az Altavista mint hálózati hivatkozási index segítségével

Bibliometria; Gépi információkeresés; Hivatkozásmutató; Számítógép-hálózat

Az Interneten létező és elérhető információk robbanásszerű mennyiségi növekedése egyre nélkülözhetlenebbé teszi olyan módszerek alkalmazását, amelyek mérhetővé, elemezhetővé teszik ezen információk minőségét. Fontos paraméter lehet az intézményi jelenlét számszerűsítése, ez a megközelítés azonban figyelmen kívül hagyja az információ tömeg másik felét, ami nem intézményi eredetű. Az *Altavista* indexelő és visszakereső lehetőségeinek használata egy új megközelítést tesz lehetővé. Az ISI Citation Index felhasználásához hasonlóan a hatást mérni lehetne (esetleg impakt-faktort lehetne számítani?) azokból az adatokból, hogy egy-egy WWW oldal mennyi ideig, illetve hányszor áll összeköttetésben külső oldalakkal.

(Autoref. alapján)

98/005

AGUIAR POBLACION, Dinah – PIRES NORONHA, Daisy – CURRÁS, Emilia: Literatura cinzenta versus literatura branca: transicao dos autores das comunicacoes dos eventos para produtores de artigos = Cienc.Inf.Bras. 25.vol. 1996. 2.no. 228-242.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. angol nyelven

A „szürke” és a „fehér” irodalom: a konferencia-előadók átalakulása cikk-szerzővé

Bibliometria; Cikk; Konferenciai anyag; Szűk publicitású anyag

Spanyolországban és Brazíliában rendezett, könyvtári és informatikai tárgyú konferenciák és szemináriumok tudományos (dokumentációs és információs) természetét vizsgálták. Az 1978-94 közötti szakmai rendezvények előadásait összevetették az adott országok kiválasztott szakfolyóirataiban megjelent cikkekkel, a „szürke” irodalmi termést a

„fehér” irodalomával. Különbséget tettek az eseti (egy alkalommal) és az állandó (két vagy több alkalommal) szereplő előadók között. Megállapították, hogy a 471 brazil előadó közül 119 (25,3%) volt szerzője vagy társszerzője 291 cikknek. A 395 eseti előadó közül 80 (20,2%) vált szerzővé (2,7 cikk/szerző), míg a 76 állandó előadó közül 39 (51,3%) publikált 164 cikket (4,2 cikk/szerző). Spanyolországban 18 rendezvényen 232 előadó 191 munkát tett közzé (szerzőként vagy társszerzőként mindösszesen 268-szor szerepelve). A 208 eseti előadó (89,7%) közül húsz (9,61%) publikált összesen 65 folyóiratcikket. Az állandó előadók 24-en voltak (10,3%), közülük 15 (62,5%) vált 35 cikk szerzőjévé. Érdekes, hogy a brazil alkalmi előadók ritkábban, a spanyolok gyakrabban jelentetnek meg cikket (2,7 illetve 3,25 cikk/szerzőnként), míg az állandó előadók közül a brazilok termelnek több fehér irodalmat (4,2 cikket fejenként, szemben a spanyol 2,3 átlaggal).

(Mohor Jenő)

98/006

ENGELSTAD, Kirsten: Tankekors = Synopsis. 28. arg. 1997. 4. no. 187-189. p.

Res. angol nyelven

A tudományos kutatás helyzete Norvégiában

Bibliometria; Számítógép-hálózat; Tudományos kutatás

Az ISI (Institute of Scientific Information) felmérése szerint a norvég kutatók kevesebbet publikálnak, mint a többi skandináv ország kutatói, és a fő tudományos folyóiratok is kevesebbet hivatkoznak rájuk. Ezen érdemes elgondolkodni. Norvégia vezető szerepet játszott a felsőoktatás és a kutatás számítógépes hálózatosításában, de ez nem befolyásolta a fenti megállapítást. Természetesen nem maga a há-

lózat, hanem annak tartalma az, ami emelheti a kutatás és az oktatás minőségét. Ezért Norvégia javára írható, hogy megelőzi a többi skandináv országot a széles körű hálózati adatszolgáltatás tekintetében. Ennek példája a BIBSYS rendszer. Így a fő bibliográfiai adatbázis, mind a FORSKDOK nevű kutatási adatbázis ingyenesen elérhető az Interneten mindenki számára. 1996-ban 1,6 millió keresést regisztráltak a BIBSYS web-szerverén. Több, mint húsz intézmény használja a FORSKDOK-ot kutatási eredményeinek regisztrálására.

(Autoref.)

98/007

LICEA DE ARENAS, Judith – VALLES, Javier: Perfil de los investigadores en bibliotecología y ciencia de la información acreditados en México = Rev. Esp. Doc. Cient. 20. vol. 1997. 2. no. 139-149. p. Bibliogr. 30 tétel.

Res. angol nyelven

Mexikó legtekintélyesebb könyvtár- és információ-tudományi kutatóinak jellemzői

Bibliometria; Könyvtártudományi kutatás

A mexikói országos kutatási rendszer (Sistema Nacional de Investigadores de México) tizenegy tudós tagja művel könyvtári és informatikai területeket. Az SNI CD-ROM-ja és más hazai adatbázisok alapján bibliometriai módszerekkel vizsgálták publikációs teljesítményüket, tudományos produktivitásukat. Következtetés: a döntően hazai publikálási gyakorlat, a gyér cikktermés és a hivatkozatok alacsony száma gyakorlatilag csak azt a kérdést veti fel: hogyan lehetne, hogyan kellene a könyvtári, informatikai kutatásokat értékelni?

(Autoref. alapján)